

Mittuniversitetet

MID SWEDEN UNIVERSITY

Lärares strategier i grammatikundervisning i svenska

Elzbieta Strzelecka, Lena Boström

Utbildningsvetenskapliga
studier 2014:2

Utbildningsvetenskapliga studier
Mittuniversitetet, Avdelningen för utbildningsvetenskap
Härnösand 2014
© Författarna
Redaktör för rapportserien: Christina Segerholm
Grafisk form: Marcus Sundgren
Omslagsbild: Åke Johansson
Satt med Gill Sans och Adobe Jenson Pro
ISBN 978-91-86694-74-6
<http://www.miun.se/utv>

Lärares strategier i grammatikundervisning i svenska

Elzbieta Strzelecka, Lena Boström

© Elzbieta Strzelecka & Lena Boström

Förord

Den här rapportserien har kommit till för att det ska vara möjligt att publicera vetenskapliga texter inom det utbildningsvetenskapliga och pedagogiska fältet, som av olika anledningar har svårt att passa i konferenspaper-, artikel- eller bokformat. För att ge stöd till författarna och stimulera förbättringar, är regeln att samtliga texter har granskats av någon annan forskare, förutom redaktören, och behandlats i ett seminarium. Det gäller även den text som publiceras i den här rapporten.

Christina Segerholm, redaktör

Innehåll

Förord	5
Lärares strategier i grammatikundervisning i svenska	9
Bakgrund	9
Syfte	10
Forskning om grammatikdidaktik	10
Metod och material	12
Analys	14
Resultat	16
Vad utgår lärare ifrån i sin grammatikundervisning?	16
Hur undervisar lärare?	19
Pedagogiska överväganden	20
Diskussion och slutsatser	23
Resultatdiskussion	23
Metoddiskussion	24
Pedagogiska implikationer	25
Litteratur	26
Bilagor	28
Bilaga I: Enkät - Lärares undervisning i grammatik	

Lärares strategier i grammatikundervisning i svenska

Elzbieta Strzelecka, Lena Boström

Bakgrund

Grammatik har alltid varit en del av svenskämnetns innehåll, och dess omfång, ställning och nytta har diskuterats, stundom livligt, av såväl lärare som forskare. De grammatikdidaktiska frågorna "vad" och "varför" tycks har dominerat debatten och alltför länge skymt frågan "hur". I de nya läroplanerna (Lgr 11, Skolverket 2011a; Lgy 11, Skolverket 2011b) har kunskaper om språket och dess struktur fått en starkare ställning, men forskning om grammatikdidaktik, om vad som pågår i klassrummet då man undervisar eller undervisas i grammatik, är ringa. Det ser man tydligt i de översikter över aktuell forskning som gjorts i samband med två jubileer, Svensk lärarföreningens hundraårsjubileum och SMDI:s (Nationella nätverket för Svenska med didaktisk inriktning) tioårsjubileum (Svedner 2012, Liberg 2012, Skar & Tengberg 2014). Läsande, skrivande och tal, alltså det muntliga, har varit det centrala för många avhandlingar publicerade under 2000-talet, men de arbeten som tar upp grammatik i skolan eller diskuterar svenskämnetns metaspråk i skolan i ett vidare perspektiv är lätt räknade (Brodow 2000, Boström 2004, Ekvall 2011, Hansson 2011). Med en växande spridning av genreskolans idéer håller denna bild kanske på att förändras.¹

I en tidigare studie har vi undersökt universitetsstudenters grammatikminnen, alltså en aspekt av svenskämnet ur elevernas synvinkel (Boström & Strzelecka 2013a). Nu flyttar vi fokus till lärare och deras undervisningsstrategier i grammatik. Ämnesvalet är viktigt inte bara därför att gramma-

1 I genrepädagogiken utgår man från språkets funktionella sida, och genom att tillsammans med elever analysera olika texter och upptäcka underliggande textuella mönster och grammatiska strukturer ökar man deras språkliga medvetenhet och ger dem kunskaper om språkets uppbyggnad. Metoden används än så länge framför allt i undervisning i svenska som andraspråk (Johansson & Sandell Ring 2012).

tik anses vara både svårt att lära sig och svårt att undervisa om, utan också därför att krav på kunskaper i grammatik numera uttrycks explicit i våra styrdokument i form av tydliga mål för olika årskurser.

Syfte

För att få en helhetsbild över grammatikdidaktiken bör man studera alla tre sidorna i den didaktiska triangeln: elev(erna), läraren och ämnet. Syftet med denna studie är att beskriva lärares uppfattningar om sin egen grammatikundervisning i svenska. Våra frågeställningar är följande:

- Vad anser lärare att de utgår ifrån i grammatikundervisningen?
- Hur anser lärare att de undervisar i grammatik?
- Vilka pedagogiska överväganden ligger bakom deras val av metod?

Forskningsluckan som studien avser att fylla gäller sålunda lärares uppfattningar om sin egen grammatikundervisning.

Nedan ges först en översikt över tidigare forskning inom fältet grammatikdidaktik, beträffande elevers och lärares uppfattningar och attityder. Sedan presenteras vår enkätundersökning och dess resultat.

Forskning om grammatikdidaktik

Diskussioner kring grammatik inom svenskämnet har främst handlat om grammatikens status, dess omfång och dess (o)nytta. Stundom i början av 2000-talet var debatten livlig för att inte säga hetsig, men så småningom blev den allt tystare och försvann slutligen helt och hållet (för en översikt se Boström & Strzelecka 2013b). I det följande uppehåller vi oss inte vid den debatten utan koncentrerar oss på undersökningar som har att göra med skolans aktörer (elever och lärare) och som lyfter fram frågan om vad som styr lärares undervisning.

Ett par större studier av elevers och lärares uppfattningar om grammatik i skolan gjordes på 1990-talet och i början av 2000-talet. Strömqvist (1993) undersökte uppfattningar om grammatikundervisningen hos 500 mellanstadieelever och 25 mellanstadielärare (som även var handledare åt lärarstudenter), och kunde konstatera att de flesta lärare tyckte att det var viktigt att undervisa i grammatik. Brodow (2000), som intervjuade ett 30-tal svensklärare på högstadiet eller gymnasiet, kom till liknande slutsats,

men poängterade att lärarna trodde att eleverna ofta hade blockeringar mot inlärnin g av detta ämnesinnehåll och därför kände stort motstånd mot grammatiken. En annan bild tonar fram i ett par nyare studier: elevers attityder till momentet är till stor del beroende av undervisningsmetoderna (Boström 2004). De flesta elever skattar inte grammatikmomentet som särskilt viktigt (Bergström 2007) och de flesta vuxna verkar inte ha speciellt negativa minnen från grammatiken i skolan (Boström & Strzelecka 2013a).

Boström (2004) visar i sin avhandling att attityderna till grammatik hos 650 gymnasie- och komvuxelever kan kopplas till undervisningsmetoderna och vidare att en lärstilsanpassad undervisning ledde till större intresse och positivare attityder till grammatik hos eleverna jämfört med "traditionell" undervisning med katederundervisning och "fylleri-övningar". Avhandlingen har en kvantitativ ansats och resultaten är statistiskt signifikanta vad gäller provresultat, attityder till grammatik, metodmaterial, minnesbehållning efter tre månader samt förståelse för grammatik. Resultatet visade likvärdiga resultat mellan ålderspopulationerna, förutom beträffande minnesbehållning efter tre månader. De vuxna som lärde sig med lärstilsanpassade metoder mindes bättre än ungdomarna.

Bergströms (2007) rapport, som bygger på lärar- och elevenkäter, visar att svenskämnet språkliga del ändrats från ett rent kunskapsämne till ett tematiskt färdighetsämne och att såväl lärare som elever bedömer kunskaper om språksystemet som ett mindre viktigt moment. Av lärarsvar att döma styrs undervisningen i svenska på gymnasienivå framför allt av den nationella kursplanen i svenska och av utgångspunkten i klassrummet, det vill säga elevernas kunskaper och färdigheter i ämnet. Enligt samma undersökning påverkas undervisningen också av elevernas önskemål, gruppstorleken och den lokala kursplanen i svenska, det nationella provet, vad i ämnet läraren själv är mest intresserad av samt skolans ekonomiska resurser. Däremot tycktes inte skolans profil och läromedel påverka så mycket. Det sistnämnda, att läromedel inte spelar någon större roll i lärares undervisning, kan antagligen gälla hela ämnet; grammatiken brukar dock ses som ett moment vilket i hög grad är styrt av läromedlen (Nilsson & Ullström 1997).

Den negativa bild av grammatik i skolan som enligt Brodow (2000) lärare och elever förmedlar visar inte vår senaste studie om 300 studenters berättelser (Boström & Strzelecka 2013a). Studien handlar om vad vuxna

minns i fråga om grammatik från sin egen skoltid. Endast en fjärdedel av de studenter som valt att läsa svenska på universitetsnivå berättar om negativa upplevelser av grammatik i skolan; de allra flesta förhåller sig ganska neutrala vad gäller grammatikundervisningen och har vaga eller inga minnen alls. Många kommer inte ens på tanken att grammatik skulle vara viktigt. Lärarens kompetens och personlighet tycks däremot vara en viktig faktor för många av de studenter som har tydligare minnen av grammatiken i skolan. Att undersöka lärares bild av sin egen undervisning framstår därför för oss som en naturlig fortsättning på det grammatikdidaktiska området.

Blickar man utanför Sverige finns det en omfattande engelsk undersökning som är värd att uppmärksammas (Myhill, Jones, Lines & Watson 2012). Studien, ledd av Myhill, visar med all önskvärd statistisk tydlighet att undervisning i språkets struktur har stor betydelse och gynnar elevernas språkutveckling samt förbättrar deras skrivande. Materialet till studien, som har samlats i ett 30-tal engelska skolor, omfattar texter skrivna av drygt 700 elever i åldrarna 11 till 18 år, upprepade intervjuer med ett 30-tal lärare och lika många elever som deltog i fokusgruppsintervjuer vid tre tillfällen samt klassrumsobservationer. Studiens omfattning och dess sofistikerade design tillät såväl kvantitativ som kvalitativ analys som bl.a. visar att lärares ämneskunskaper och inställning till grammatik kan vara avgörande för elevernas skrivutveckling.

Metod och material

Syftet med vår undersökning var att ta reda på lärares uppfattningar om sin egen undervisning, och för att ta del av tankar och attityder hos så många lärare som möjligt valde vi att samla in vårt material genom enkäter med såväl öppna som slutna frågor. På detta sätt fick vi tillgång till ett stort material som – även om det saknar det djup som vanligtvis intervjuer brukar erbjuda – kunde analyseras både kvalitativt och kvantitativt. Den kvalitativa delen av vår analys, dvs. kategoriseringen av lärarnas uppfattningar, genomförde vi med hjälp av fenomenografiskt inspirerad metod och den kvantitativa delen med hjälp av deskriptiv statistik. Vid traditionella fenomenografiska undersökningar kartlägger man uppfattningar utan att kvantifiera dem, men eftersom vi ville få en mer nyanserad bild av lärarnas uppfattningar använde vi oss av statistik. Detta tillvägagångssätt har vi

med gott resultat tillämpat i vår studie om studenternas grammatikberättelser (Boström & Strzelecka 2013a).

Det empiriska underlaget till denna studie bygger på 140 svar från en webbenkät, vilken besvarades av grundskolelärare (ca 73 %) och gymnasielärare (ca 27 %) under våren 2013. Enkäten var uppbyggd på såväl öppna frågor som frågor med skattningssvar, och det empiriska materialet analyserades med hjälp av beskrivande statistik och innehållsanalys. Våra resultat gäller givetvis endast denna grupp och även om resultaten inte kan generaliseras ger de uppslag till hur lärare uppfattar sin egen grammatikundervisning i skolan.

Materialet samlades in under sex månader (december 2012 – maj 2013), via Facebook, på Forum för svenskämnet (Svensklärarna) och på ett forum för pedagogik (OUR Education Network). Det förstnämnda forumet hade vid denna tidpunkt ca 1700 medlemmar och det senare ca 50 medlemmar. De som är medlemmar i sådana fora är antagligen mycket ambitiösa och mycket intresserade av didaktiska frågor som rör svenskämnet, något man givetvis ska ha i åtanke vid tolkningen av resultaten. Under relativt kort tid har vi på detta sätt lyckats samla inte bara svar på slutna frågor utan också en ansenlig textmassa med kommentarer. Omräknat till Word, Times New Roman 12 punkter skulle materialet rymmas på ca 40 normalstora sidor. (Gymnasielärarnas material hos Bergström omfattar ca 16 sidor, Bergström 2007:17.)

Enkäten bestod av elva frågor, av vilka tre gällde bakgrundsfakta (undervisningsnivå, klasser, kön, ålder), sju var öppna frågor och två var skattningsskalor med möjlighet till kommentarer om hur ofta man undervisar och vad som har störst betydelse för ens sätt att undervisa i grammatik (se bilaga 1).

Enkäten påbörjades av 450 personer (av nästan var fjärde medlem i dessa forum), men fullföljdes av endast 157 personer, av vilka 17 enbart arbetade med svenska som andraspråk. Eftersom grammatiken har en mycket annorlunda ställning inom andraspråksundervisningen tog vi inte med dessa 17 svar i analysen (internt bortfall). Detta innebär att underlaget till vår undersökning består av svar från 140 lärare (112 kvinnor och 28 män) som bedriver undervisning på olika nivåer i grund- och gymnasieskolan. Detta empiriska material som har samlats i syfte att analysera lärares uppfattningar om sin egen undervisning i grammatik är sålunda aktuellt och praktikernära.

De öppna svarens längd varierade från ett ord: "eget" – som svar på frågan vilket material som används – till detaljerade svar med titlar på användbara läromedel m.m. Längden hos de genomsnittliga svaren på de öppna frågorna var ett par rader, och många svar var utförliga, vilket vi tolkar som ett stort engagemang. Gymnasielärarnas svar var överlag längre än mellanstadielärarnas. De citat vi anför nedan är kodade med nummer och bokstäverna *k* för *kvinnor* och *m* för *man* samt *gr* för *grundskola* och *gy* för *gymnasium/komvux*.

Vi har avsiktligt inte preciserat vad vi menar med *grammatik*, detta för att få fram den spontana och på något sätt oreflekterade tolkningen av företeelsen *grammatik*.

Vårt material består av lärares svar på av oss formulerade frågor. Frågan "Vad har störst betydelse för ditt sätt att undervisa i grammatik?", med den femgradiga skattningsskalan (mycket hög grad – hög grad – viss grad – liten grad – ingen alls) var placerad allra sist. På det sättet ville vi undvika att påverka lärarnas möjliga svar, "Det här har jag redan bockat av".

Till den nu framlagda studien har vi valt att analysera svaren på vissa frågor men bortsett från andra. Frågorna som ligger till grund för analysen var formulerade på följande sätt:

- Försök att beskriva hur undervisningen går till i grammatik. Hur lägger du upp området? Hur ser din grammatikundervisning ut?
- Vilka tankar och pedagogiska överväganden ligger till grund när du planerar grammatikundervisningen?
- Undervisar du olika mycket/ lite i olika klasser?
- Vad har störst betydelse för ditt sätt att undervisa i grammatik? (Till denna fråga hör skattningsskala och kommentar)

Vi har inte närmare studerat svaren på frågorna "Hur viktig tycker du att grammatikundervisning är?" och "Hur ofta undervisar du i momentet?". Vi har inte heller analyserat svaren med hänsyn till nivån som lärarna undervisar på, eller till deras ålder, kön eller formella utbildning.

Analys

Vårt material har vi analyserat med hjälp av deskriptiv statistisk och fenomenografiskt inspirerad metod. Frågan "Vad har störst betydelse för ditt

sätt att undervisa i grammatik?”, som försetts med skattningsskala, gav oss en första grov bild av lärarnas uppfattningar, och de öppna svaren nyanserade och komplicerade sedan denna bild.

Svarsmaterialet från de öppna frågorna analyserade vi först med hjälp av fenomenografisk metod, som vi tidigare med gott resultat använt vid analysen av studenternas grammatikberättelser (Boström & Strzelecka 2013a). Denna metod används främst inom pedagogiken och har som mål att beskriva individers uppfattningar av olika fenomen, dvs. att redovisa uppfattningar och beskriva dessas variation. I en fenomenografisk analys söker man efter innebörder i stället för samband eller förklaringar (Marton 1982; Alexandersson 1994; Marton & Booth 2000). Analysen följer en strikt ordning: först skaffar man sig ett helhetsintryck genom att bekanta sig med data, sedan letar man efter likheter och skillnader för att därefter kategorisera uppfattningar i beskrivningskategorier. Avslutningsvis studerar man den underliggande strukturen i kategorisystemet (Marton 1982, Alexandersson 1994).

För att motverka en alltför godtycklig kategorisering av uppfattningarna har vi först analyserat materialet oberoende av varandra. Sedan preciserade vi kategorierna, som i mångt och mycket var rätt så självklara. I tveksamma fall valde vi att sammanföra svårbestämbara kategorier i gruppen "Övrigt".

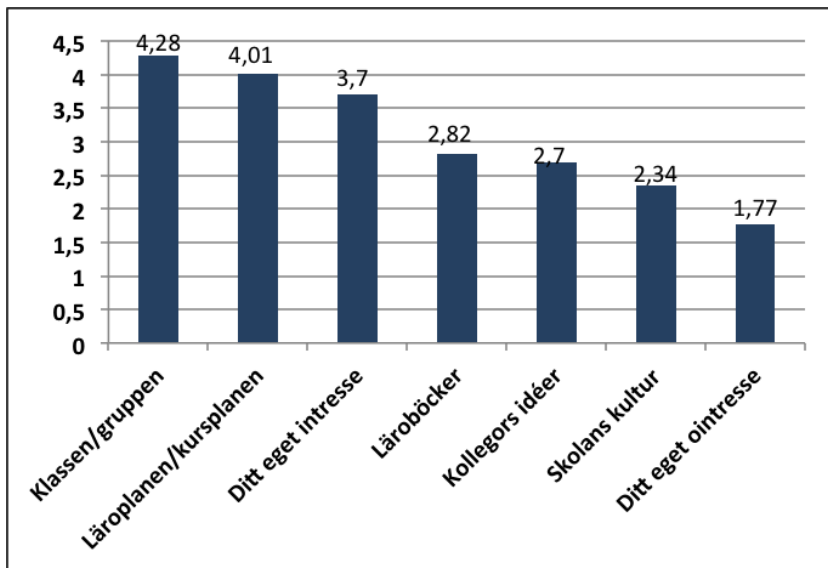
I en traditionell fenomenografisk undersökning beskriver man bara olika uppfattningar utan att rangordna eller värdera dem. Eftersom vårt empiriska underlag var omfattande och vi ville få en kvantitativ bild av svarsfördelningarna valde vi att genomföra en deskriptiv statistisk analys av materialet. Varje kategori kunde därför kvantifieras via procentuell fördelning. Då de öppna frågorna genererade svar som omfattade olika kategorier är det viktigt att påpeka att de procenttal som anges vid resultatredovisningen inte ska tolkas som att det anger den andel lärare som gett svar som tillhör den av oss tillskrivna kategorin. Då vi exempelvis skriver att 24 % av de öppna svaren ger vid handen att lärare i sin undervisning utgår ifrån läromedel innebär det att det är 24 % av samtligas svar, men inte att det är 24 % av lärarna (dvs. 34 av 140) som har uppgett detta. Detta problem har man givetvis inte vid redovisningen av de rent kvantitativa data som gäller skattning på en given skala. Det är också viktigt att klargöra att de öppna frågor som lämnats obesvarade (enstaka fall per fråga) på intet sätt påverkar uträkningarna av fördelningen av kategorierna.

Resultat

Resultatet av vår studie presenteras med utgångspunkt i de tre forskningsfrågorna som nedan behandlas i tur och ordning.

Vad utgår lärare ifrån i sin grammatikundervisning?

Frågan vad lärare anser att de utgår ifrån i sin grammatikundervisning besvarades både via skattningsskalor och i öppna svar. Skattningen framgår av figur 1.

Figur 1. Skattning av de deltagande lärarnas undervisningsstrategier i grammatik. Skalan: 5 – mycket hög grad, 4 – hög grad, 3 – viss grad, 2 – liten grad, 1 – ingen alls.

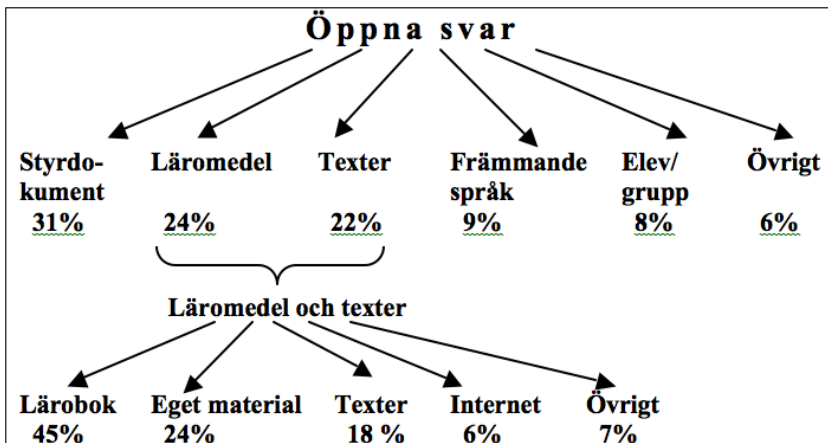
Enligt svaren menade lärarna att de mest utgår från klassen/gruppen i sin grammatikundervisning, därefter styrdokumentet och det egna intresset. I ett "mellankluster" finner vi läroböcker, kollegors idéer och skolans kultur. Lägst skattades det egna ointresset, vilket inte är så konstigt eftersom vi förmodar att de som givit sig tid att svara på enkäten egentligen är de som är intresserade. Gymnasielärarna angav i högre grad än grundskolans lärare att klassen/gruppen har betydelse för deras sätt att undervisa, vilket antagligen beror på att gymnasieskolans olika program,

de yrkesförberedande respektive studieförberedande, skiljer sig mycket åt. Kommentarererna efter skattningen var innehållsmässigt väldigt blandade. En lärare skrev så här:

Jag försöker utgå från elevernas behov och plocka in korta, grammatiska moment när jag märker att det fyller en funktion för eleverna. Min uppfattning är att om eleven inte förstår syftet med en viss språknorm och vad den ska användas till, är det svårt att bedriva meningsfull undervisning om grammatik.”

(m 18, gr)

Analysen av de öppna svaren visade en något annan bild av lärarnas egna skattningar. Detta illustreras i figur 2.

Figur 2. Kategorisering av de deltagande lärarnas uppfattningar om vad de utgår ifrån i grammatikundervisningen.

Ur de öppna svaren kan vi utläsa att lärarna anser att de mest utgår från styrdokument (31 %), därefter läroböcker (24 %) och texter (22 %). De övriga tre kategorierna är främmande språk, elev/grupp samt övrigt. De lärare som anför främmande språk menar att det är viktigt att få struktur och förståelse i sitt eget språk för "i de främmande språken blir det så mycket lättare" (k 65 gr). I kategorin elev/grupp ryms sådana formuleringar som "Vad elevgruppen behöver och klarar av!" (k 65, gr) eller "Elevgruppen avgör. Alla behöver inte heller kunna lika mycket" (k 60, gr). Till kategorin

övrigt har vi fört in svar som omfattar t.ex. *genrepedagogik, ingen organiserad undervisning och grammatikundervisning endast vid behov.*

Vidare analys av de två stora kategorierna läromedel och texter visade att lärarna nämner läroböcker i 45 % av alla fall och eget material i 24 %. Tilläggas bör att många av svaren innehåller flera underkategorier. Följande citat får belysa detta:

Mycket att materialet har jag tillverkat själv under åren. Sen hämtar jag idéer och tips från lektion.se också.

(k 19, gr)

Stenciler, stenciler och återigen stenciler (läromedel är gruvligt dyra).

(k 60, gr)

Egenproducerade Powerpoints och i viss mån kopierat material med facit att jobba med hemma.

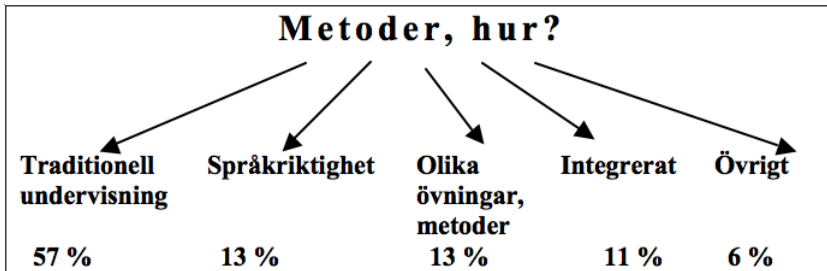
(m 28, gy)

Av de öppna svaren att döma verkar gymnasielärarna i högre grad forma sin undervisning utifrån vad de själva tycker känns rätt och bra, medan grundskollärarna i högre grad verkar låta sig styras av vad de tänker att de bör göra. Kategorin övrigt omfattar sådana svar som allmänt pedagogiska inslag, *blandat material, det varierar och Whiteboard.*

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det råder en viss diskrepans mellan skattningen och svaren på de öppna frågorna. Enligt skattningen är det klassen/gruppen som är viktigast, men det är mindre än 10 % av samtliga svar på de öppna frågorna som tyder på detta.

Hur undervisar lärare?

En analys av frågan hur lärare anser att de undervisar illustreras i figur 3.

Figur 3. Kategorisering av de deltagande lärarnas uppfattningar om hur de lägger upp grammatikundervisningen.

Över hälften av lärarna uttrycker att de undervisar traditionellt, antingen direkt uttryckt med orden "traditionell undervisning" eller indirekt via beskrivningar. Följande citat exemplifierar detta.

"Traditionellt" upplägg: genomgång och övningar.

(m 56, gy)

Gemensamma genomgångar i helklass av en del av grammatiken t. ex. substantiv. Sedan får eleverna jobba enskilt eller med en kamrat med olika övningar om det jag gått igenom

(k 101, gr)

I kategorin traditionell undervisning har vi inkorporerat beskrivningar som tydligt anger att läraren föreläser, beskriver och muntligt går igenom grammatiken så att eleverna sedan kan fortsätta med skriftliga övningar. Vidare framgår av figur 3 att därutöver tre ungefär lika stora kategorier förekommer: olika övningar, metoder, språkriktighet och integrerat.

Min ingång brukar (och kommer) att vara i språkriktighet, alltså hur man skall/bör skriva saker och varför. Exempelvis låta eleverna bearbeta sina texter i olika former av processkrivande och där nyttja de grammatiska begreppen för att resonera om olika formuleringar. Tidigare har jag med vissa klasser "lekt grammatik", alltså olika former av charader, stafetter etc.

(m 99, gy)

Vi arbetar utifrån skönlitterära och sakprosatexter och tittar på grammatiska delar på det sättet då de kommer upp på ett naturligt [sätt], exempelvis då vi talar om texters uppbyggnad. När eleverna skriver egna texter och vi ger feedback ser vi vad vi behöver ta upp på sk "minilektioner" med intensiva studier och träning av ett område.

(k 102, gr)

Mestadels integrerad i övrig undervisning. Jag har ett SFL-tänk och utgår mkt från funktionell grammatik även om jag även använder den traditionella grammatikens begrepp.

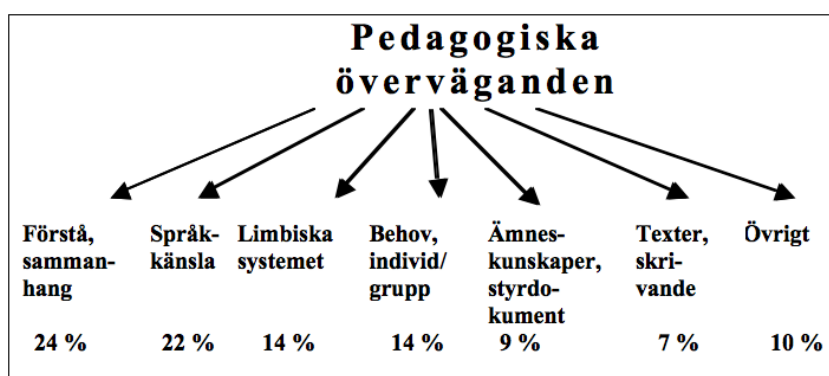
(k 2, gr)

Även i detta sammanhang vill vi betona att det i många av svaren förekommer fler än en underkategori. Att ett integrerat sätt att arbeta utgör bara 11% av alla svaren är – med genrepedagogiken på frammarsch och enkätgruppens sammansättning (intresserade svensklärare) – något förvånande.

Kategorin övrigt, ca 6 % av svaren i innehållet, omfattar t.ex. klassiskt läxförhör, komparativ grammatik (jämförelse mellan olika språks uppbyggnad), praktiska inslag, lärostilsmaterial, tidningstexter och övningar från vardagslivet.

Pedagogiska överväganden

Lärarnas pedagogiska överväganden gällande grammatikundervisning visas i figur 4.

Figur 4. Kategorisering av de deltagande lärarnas uppfattningar om pedagogiska överväganden gällande sin grammatikundervisning.

Som framgår av figur 4 är kategorierna *förstå/sammanhang* (24 %) respektive *språkkänsla* (22%) de största. Därefter kommer de andra kategorierna som vi benämnt *limbiska systemet* (= att ha kul), behov, individ/grupp, ämneskunskaper, styrdokument, texter, skrivande samt övrigt i ganska lika procentuell omfattning.

Kategorin *förstå/sammanhang* handlar om att lärarna har utgångspunkten att bygga sin undervisning på en förståelse av grammatiken och att undervisningen ska ingå i ett sammanhang. Ett par lärarröster:

Jag vill att eleverna ska se grammatiken som en naturlig del av språket, och jag vill att de ska minnas mycket utan att jag ska behöva lägga ner massor av lektionstid på momentet.

(k 13, gr)

Grammatik utan ett vettigt sammanhang har jag slutat med att ha. [...] Det är viktigt att eleverna förstår att grammatik inte är en absolut sanning utan ett verktyg och att grammatik kan beskrivas på flera olika sätt.

(k 15, gy)

Grammatiken är ett verktyg som skall hjälpa till att skapa förståelse och förhoppningsvis även öka språkförståelse och språkkänsla.

(k 41, gy)

I kategorin *språkkänsla* har vi samlat formuleringar som avser språklig medvetenhet och där finner vi beskrivningar som handlar t.ex. om språkriktighet och främmande språk. Så här uttrycker sig en informant:

Att de ska kunna uttrycka sig väl i skriftspråket och att kunna förstå svensk grammatik för att kunna ta till sig ett främmande språk.

(k 3, gy)

Det vi kallar för *limbiska systemet* inkluderar kommentarer om att utgångspunkten är att eleverna ska känna att det är roligt och spännande samt att det finns konkretion i grammatikundervisningen. Kommentarer-na bygger ofta på föreställningen att det finns en "svårighetsbarriär" som måste brytas och att lärarna därför på något vis "smyger in" eller avdramatiserar grammatikmomentet.

Hursomhelst bara ordet grammatik brukar få många elever att stöna ljudligt, så det gäller nästan att "lura" eleverna för att få deras uppmärksamhet. Min ingång brukar (och kommer) att vara i språkriktighet, alltså hur man skall/bör skriva saker och varför. Exempelvis låta eleverna bearbeta sina texter i olika former av processkrivande och där nyttja de grammatiska begreppen för att resonera om olika formuleringar.

(m 99, gy)

Försöker smyga på grammatiken i yrkesklasserna för att det inte ska upplevas som tråkigt

(k 10, gy).

Kategorierna behov, individ/grupp, ämneskunskaper och texter, skrivande kan illustreras med följande citat:

Grammatik tas endast upp vid behov. När elever skriver fel eller spontana frågor ställs.

(k 17, gy)

Sådant som jag vet eleverna har svårt för som t.ex. skillnaden mellan ordklass –satsdel behöver jag ta utgångspunkt i.

(m 5, gy)

Då grammatiken numera är ett centralt innehåll i kurserna Sve1, Sve2 och Sve3 betyder det att vi som lärare måste gå igenom det och försöka att få eleverna att förstå.

(k 22, gy)

Även i vart och ett av dessa svar ingår flera olika överväganden.

Kategorin *övrigt* omfattar allt ifrån konkretion av nyttan till mera övergripande formuleringar om allmänbildning och "att underlätta inläring och ordflöde" (k 12, gr). Även tankar kring modern teknik (appar eller snarare avsaknaden av sådana) och funktionell grammatik har förts till denna kategori.

Diskussion och slutsatser

Bakgrunden till denna studie var dels grammatikens framlyfta plats i de nya läroplanerna, dels ringa nationell grammatikdidaktisk forskning. Syftet var att beskriva lärares uppfattningar om sin egen grammatikundervisning i svenska, alltså *en* del i den didaktiska triangeln. Den avslutande diskussionen kommer att beröra resultat, metoder samt pedagogiska implikationer.

Resultatdiskussion

Analysen av lärarnas uppfattningar om den egna grammatikundervisningen har resulterat i en nyanserad bild av denna didaktiska fråga. Resultatet framstår som tämligen heterogent. Tydligt framgår diskrepansen mellan skattningen och beskrivningarna. Lärarna skattar att de i stor utsträckning utgår från elevgruppens behov, men i beskrivningarna ser vi inte denna starka tendens. Detsamma gäller skattningen av utgångspunkten i läroplan och styrdokument, vilka båda skattas högt men har en mycket tillbakadragen roll i de pedagogiska övervägandena. Möjligen kan detta ha ett samband med lärarnas pedagogiska undervisningsstrategier och fokus på läromedel.

Vi ser att den traditionella undervisningen tycks dominera i lärarnas egna utsagor. Detsamma gäller läroböckernas nyttjande. I beskrivningarna har inte individen så stort utrymme, trots läroplanens föreskrivande av individualisering. Trots att det finns olika vägar både till grammatikinläring och grammatikundervisning (Boström 2004; Boström & Strzelecka 2013a) verkar detta inte ha slagit igenom i praktiken. Handlar detta trots allt om grammatikens rykte om att vara svårt att lära sig (Brodow 2000), grammatikmomentets relativt sett låga status bland elever och lärare (Bergström 2007) eller en eftersläpning beträffande läroplanens implementering?

En viktig slutsats av studien är att grammatikundervisningen är mångfacetterad. Studien visar även en svag medvetenhet på gruppnivå gällande didaktiskt fokus. Detta skulle kunna ta sig uttryck i en rätt omedveten undervisning; de något spretiga resultaten tyder på en viss vilshenhet i ämnet.

En annan slutsats vi drar är att det i den undersökta gruppen inte råder konsensus om grammatikens form och funktion i undervisningssituationerna. I svaren kan man också utläsa en variation av uppfattningar vad

gäller grammatikundervisning. Detta kan vara en konsekvens av att grammatiken haft en blygsam roll i den förra läroplanen samt att det i stor utsträckning saknats forskning och en levande debatt i frågan.

En tredje slutsats vi drar är att de pedagogiska övervägandena också varierar. Endast en fjärdedel av utsagorna handlar om att förstå/sammanhang, vilket vi tolkar som ett steg mot att lärare till en viss del försöker stödja den metaspråkliga medvetenheten via grammatikundervisning. Endast sju procent av svaren handlar om att grammatik förbättrar skrivandet, vilket ligger i linje med Nilsson och Ullströms (1997) syn på grammatikens funktion, dvs. att grammatikens roll för att förbättra skrivandet inte är särskilt relevant.

Metoddiskussion

I denna studie har vi valt att skissera en grov bild av vad lärare i grundskolan och gymnasiet har för tankar om sin egen grammatikundervisning men vi har inte analyserat lärarkategorierna separat, något som kanske kan ses som en svaghet i analysen. Vi avser att ytterligare bearbeta materialet för att komma åt även denna dimension. Att det bara var en tredjedel av lärarna som svarade på samtliga frågor uppfattar vi inte som speciellt uppseendeväckande, då "enkättrötthet" är ett välkänt fenomen som många forskare är smärtsamt medvetna om. Vi är snarare överraskade över att så många har gett sig tid att dela med sig av sina erfarenheter. Att vi själva har formulerat, och på sätt och vis kanhända styrt svaren, är något som knappast går att undvika i en enkätundersökning

Kategoriseringen av lärarnas uppfattningar kan säkert förfinas, men vi anser ändå att våra slutsatser är väl underbyggda utifrån det empiriska materialet. Eftersom vi är två forskare som har granskat och värderat materialet var och en för sig, och därefter gemensamt, menar vi att studiens tillförlitlighet och trovärdighet är god. Sättet på vilket vi har samlat vårt material – via sociala media, med nästan total anonymitet (så när som på medlemskap i Facebook-grupp) – är relativt nytt och vi ser det som fruktbart. Det finns många sätt att bearbeta ett sådant material, och även om deskriptiv statistik och fenomenografi aldrig kan ge oss hela sanningen kan de visa trender och tendenser.

Vi är väl medvetna om att undersökningen bygger på svar från lärare intresserade av didaktik och grammatik, något som vi sluter oss till av att

lärarna i fråga var aktiva i ovan nämnda nätverk. Måhända skulle svaren ha blivit lite annorlunda om vi valt en annan undersökningsgrupp.

Pedagogiska implikationer

Efter denna studie ser vi ett ännu större behov av fortsatt forskning i grammatikdidaktik. Vi vill tro att Myhills et al. (2011) välunderbyggda studie varslar om en renässans för grammatikundervisningen i skolan och begraver myten om att det endast finns ringa samband mellan grammatik-kunskaper och språkutveckling hos eleverna. Ytterligare implikationer av denna studie är att skapa och upprätthålla en levande debatt med svensk-lärare med utgångspunkt i skolans styrdokument, beprövad erfarenhet och empirisk forskning. Vi ser även behovet av att diskutera svenskäm-nets metaspråk bland lärare och att på ett tydligt sätt implementera detta i undervisningen. Med tanke på att det förmodligen endast är intresserade språklärare som besvarat enkäten funderar vi över hur icke intresserade lärares svar skulle ha utfallit. Detta är ytterligare en forskningsfråga att vidare bearbeta.

En naturlig fortsättning på denna studie vore observationer i skolan för att på ett mera fördjupat sätt kunna studera hur lärare egentligen undervisar och hur elever använder sig av olika lärstrategier på lektioner i grammatik. En annan fortsättning vore att granska såväl traditionella som elektroniska läromedel, deras användning och deras design vad gäller undervisning och inlärningsmetoder.

Sammanfattningsvis hoppas vi att denna studie inspirerar till svensk forskning inom det språkdidaktiska fältet.

Litteratur

- Alexandersson, Mikael 1994. *Metod och medvetande*. Studies in Educational Sciences 96. Acta Universitatis Gothoburgensis. Göteborg.
- Bergström, Annika, 2007. *Två olika ämnen? Svenska språket på gymnasiet och på högskolan*. (MISS 59). Göteborgs universitet. Institutionen för svenska språket.
- Boström, Lena 2004. *Lärande & Metod. Lärstilsanpassad undervisning jämfört med traditionell undervisning i svensk grammatik*. Högskolan i Jönköping & Helsingfors Universitet.
- Boström, Lena & Strzelecka, Elzbieta 2013a. "Roliga och sorgliga berättelser ur verkligheten. En fenomenografisk analys av 300 studenters berättelser" I: *Tionde nationella konferensen i svenska med didaktisk inriktning, Stockholm oktober 2012*. Stockholm: Nationella nätverket för svenska med didaktisk inriktning. s. 29–40.
- Boström, Lena & Strzelecka, Elzbieta 2013b. "Grammatiken till heders igen. Om ett nyränkande i grammatikdidaktik". I: *Språk i undervisning. Rapport från ASLA:s vårsymposium Linköping 11–12 maj 2012*. ASLA:s årsbok. s. 115–124.
- Brodow, Bengt 2000. "En undersökning av svensklärares attityder till och erfarenheter av grammatikundervisning". I: Brodow, Bengt, Nilsson, Nils-Erik & Ullström Sven-Olof (red.) *Retoriken kring grammatiken. Didaktiska perspektiv på skolgrammatiken*. Lund: Studentlitteratur. s. 67–134.
- Ekvall, Ulla, 2011. "Grammatik med Ronja Rövardotter". I: Ehriander Helena & Nilson Maria (red.) *Starkast i världen! Att arbeta med Astrid Lindgrens författarskap i skolan*. Lund: BTJ förlag. s. 81–91.
- Hansson, Fredrik 2011. *På jakt efter språk. Om språkdelen i gymnasieskolans svenskämne*. Malmö Studies in Educational Sciences No 60. Malmö högskola.
- Johansson, Britt & Sandell Ring, Anniga 2012. *Låt språket bära: genrepedagogik i praktiken*. Stockholm: Hallgren & Fallgren
- Liberg, Caroline. 2012. "Svenska med didaktisk inriktning – forskningsämne och nätverk". I: Skar, Gustaf & Tengberg, Michael (red.) (2012). *Svenskämnet i går, i dag, i morgon: Svenskläraryrket 100 år 1912–2012*. Stockholm: Svenskläraryrket. s. 110–114.

- Marton, Ference, 1982 *Towards a phenomenography of learning*. Department of Education, University of Göteborg, Mölndal.
- Marton, Ference & Booth, Shirley, 2000. *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Myhill, Debra A., Jones, Susan. M., Lines, Helen, & Watson, Annabet 2012. "Re-thinking grammar: the impact of embedded grammar teaching on students' writing and students' metalinguistic understanding". *Research Papers in Education*. Vol. 27, No 2, s. 139–166.
- Nilsson, Nils-Erik & Ullström, Sten-Olof 1997. *Skolgrammatik i fokus. Om skolgrammatik i läromedel vid grundskola och gymnasieskola*. Högskolan i Karlstad. Arbetsrapport 97:2, Humaniora.
- Skar, Gustaf & Tengberg, Michael 2014. "Vilken forskning bedrivs egentligen inom forskningsfältet Svenska med didaktisk inriktning?" I: Andersson, Peter, Holmberg, Per, Lyngfelt, Anna, Nordenstam, Anna & Widhe, Olle (red.). *Mångfaldens möjligheter. Litteratur och språkdidaktik i Norden*. Nationella nätverket för svenska med didaktisk inriktning (SMDI), Nordiska nätverket för modersmålsdidaktik (NNMF). Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. s. 353–373.
- Skolverket 2011a. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. (Lgr 11). Stockholm: Skolverket.
- Skolverket 2011b. *Läroplan för gymnasieskolan*. (Lgy 11). Stockholm: Skolverket.
- Strömqvist, Göran 1993. "Om klasslärometodik och svenskans beskrivning". I: Kroksmark, Tomas, Strömqvist, Göran & Strömqvist, Sven (red.) *Fem uppsatser om grammatik*. Lund: Studentlitteratur. s. 7–22.
- Svedner, Per Olov. 2012. "Skrivet om svenskämnet – forskningsämne och nätverk". I: Skar, Gustaf & Tengberg, Michael (red.) *Svenskämnet i går, i dag, i morgon: Svenskläraryrket 100 år 1912–2012*. Stockholm: Svenskläraryrket. s. 115–129.

Bilaga I

Lärares undervisning i grammatik

Hej,

Vi är två forskare vid Mittuniversitetet som välkomnar dig att vara med i en studie om lärares undervisning i grammatik. Vi har intresserat oss på olika sätt för detta moment i svenskämnet och vill undersöka hur undervisningen bedrivs från årskurs 4 till gymnasiet/komvux. Din medverkan är självklart frivillig och anonym, och vi hoppas verkligen att du vill bidra till forskningen.

När vi är klara med denna studie, förhoppningsvis i maj 2013 är du självklart välkommen att få ta del av innehållet.

Med vänliga hälsningar

Lena Boström & Elzbieta Strzelecka, Mittuniversitetet

1. På vilken nivå/ i vilka klasser undervisar du? Flera alternativ kan anges.

- Årsk 4 - 6
- Årsk 7 -9
- Gy, teoretiska klasser
- Gy, yrkesprogram
- KomVux
- Annat

2. Kön

- Kvinna
- Man

3. Alder

- 20-25 år
- 26 - 30 år
- 31 - 35 år
- 36 - 40 år
- 41 - 45 år
- 46 - 50 år
- 51 - 55 år
- 56 - 60 år
- 61 -

**4. Försök att beskriva hur undervisningen går till i grammatik. Hur lägger du upp området?
Hur ser din grammatikundervisning ut?**

5. Vilken typ av material och läromedel etc används ?

6. Hur ofta undervisar du i momentet?

- En gång /månad
- En gång/ termin
- En gång/ år
- Någon enstaka gång
- Aldrig
- Annat

Kommentera om du t.ex. undervisar i olika klasser.

7. Hur viktig tycker du att grammatikundervisning är? Motivera ditt svar!

8. Vilka tankar och pedagogiska överväganden ligger till grund när du planerar grammatikundervisningen? Beskriv med några meningar!

9. Undervisar du olika mycket/ lite i olika klasser? Motivera ditt svar!

10. Vilken formell utbildning har du i momentet grammatik? Beskriv detta.

11. Vad har störst betydelse för ditt sätt att undervisa i grammatik?

	Mycket hög grad	Hög grad	Viss grad	Liten grad	Ingen alls
Läroböcker	☐	☐	☐	☐	☐
Klassen/gruppen	☐	☐	☐	☐	☐
Läroplanen/kursplanen	☐	☐	☐	☐	☐

Skolans kultur	☐	☐	☐	☐	☐
Ditt eget intresse	☐	☐	☐	☐	☐
Ditt eget ointresse	☐	☐	☐	☐	☐
Kollegors idéer	☐	☐	☐	☐	☐

Motivera gärna dina svar!

Utbildningsvetenskapliga studier

Mittuniversitetet Härnösand

Avdelningen för utbildningsvetenskap

Olofsson, Anders (Red). Entreprenörskapsutbildning i skola och samhälle -
Formering av en ny pedagogisk identitet? 2009:1

Olofsson, Anders. Entreprenörskap som lokal skol- och samhällsförändring

From, Jörgen. Entreprenörskapsutbildning

Karlsson, Håkan. Utbildning i, om och för entreprenörskap: Fallstudier i
gymnasieskolan

Holmgren, Carina. Open for Business?

Nyström, Camilla och Wikström, Anneli. Etablerade och potentiella entreprenörer
om entreprenörskap och företagsamhet

Augustsson, Gunnar Konstnärers kompetens uppskattas i arbetslivet – Utvär-
dering av åtta konstnärers bidrag till meningsskapande reflektioner inom fyra
arbetsplatser. 2010:1

Sandin, Lars Några grundskollärares uppfattningar om kulturell mångfald,
värden och kunskap tolkade som ideologi. 2010:2

Eriksson, Linda & Bostedt, Göran Elevinflytande i spänningsfältet mellan
skolans kunskapsuppdrag och demokratiska uppdrag – En studie av fyra skolor.
2011:1

Augustsson, Gunnar Kulturell mångfald är inte detsamma som kulturell plu-
ralism – En intervju rapport om lärandemiljöer med både formell och dold in-
kludering, segregering och exkludering på ett sjukhus och i en bilfabrik. 2011:2

Karlsson, Håkan & Olofsson, Anders Ung företagsamhet i E-länet; Betydel-
sen av samhällsentreprenörer och utbildningsinsatser för regional utveckling.
2012:1

Johansson, Ida Skolinspektörers uppfattningar om sitt arbete - en enkätstudie
om inspektion som styrning. 2012:2

Snyder, Kristen & Cooper, Karen "What's going on here"? : A frame analysis of a pilot project to examine why the use of appreciative inquiry, storytelling, and painting is difficult to integrate into the culture of schooling. 2012:3

Novak, Judit De styrdas röster – rektorers berättelser om Skolinspektionens regelbundna tillsyn. 2013:1

Norberg, Malin "Det är för att det ska bli lite svårare?" - Om illustrationer i matematikläroböcker i grundskolans tidiga år och elevers handskande med dessa. 2014:1

Strzelecka, Elzbieta & Boström, Lena Lärares strategier i grammatikundervisning i svenska. 2014:2